

Kákonyi Gellért

„Napi kérdésünk: Úgy jönnek, mintha mennének...”¹**A szovjet külpolitikai és hadászati tevékenység az 1956-os magyar forradalom idején****1. „...dicső felszabadítónk és fegyverbarátunk
a lángeszű Sztálin vezette Szovjet Hadsereg...”²**

A szovjet csapatok magyarországi tartózkodására 1945 után a szövetséges hatalmak megállapodása adott lehetőséget, melyet az 1947. február 10-én megkötött párizsi békeszerződés állandósított. Ennek egyik cikkelye biztosította a Szovjetuniót, hogy amíg Ausztriában megszálló csapatai vannak, Magyarországon katonaságot állomásoztathat.

1947–1955 között a visszamaradt erők az utánpótlás lebonyolítására alkalmas út- és vasútvonalak biztosítását látták el négy hadosztálynyi erővel. Szombathelyre települt a 17. gépesített hadosztály parancsnoksága, alárendelt csapatai különböző helyőrségekbe. Veszprémben egy repülőhadosztály állomásozott, Debrecenbe egy önálló repülő-bombázó hadosztály települt. Rákosi a Rajk-pert követően erősítést kért, 1949 őszén Romániából, Golikov tábornok hadseregéből a 2. gépesített hadosztályt Kecskemétre irányították.

1955. május 15-én aláírják az osztrák államszerződést, de már az előző napon, május 14-én megkötik a Varsói Szerződést, így Magyarországon ennek értelmében maradnak szovjet csapatok, Ausztriából kivonultuk után. Sőt... 1955 szeptemberében megalakul a Különleges Hadtest (2. és 17. gépesített gárdahadosztály, a 195. vadászrepülő-, a 177. bombázórepülő-hadosztály, a 20. pontonos hídászezred, stb.) melynek rendeltetése az osztrák határ lezárása – a Szovjetunió honvédelmi miniszterének alárendelve. A magyar fél állomáshelyül Budaörsöt kínálta, a szovjet vezetés stratégiai szempontokat véve alapul, Székesfehérvárt választja. A hadtest parancsnoka *Pjotr Nyikolajevics Lascsenko* altábornagy, aki 1956 júliusában parancsot kapott, hogy dolgozza ki a szovjet csapatok *„a szocialista társadalmi rend fenntartása, védelme, adott esetben helyreállítása”* érdekében történő bevezetését.³

2. „...A csapatoknak be kell vonulniuk Budapestre...”⁴

1956. október 23-án a Kossuth Rádió 14 óra 23 perckor megszakitja a „Fiatalok zenei újsága” című műsort, és Piros László belügyminiszter közleményét olvassák fel, miszerint feloldja az utcai gyülekezési és felvonulási tilalmat.⁵ Így kezdődik... 15 órakor a Petőfi-szobor előtt 10 000 tüntető jelenlétében *Sinkovits Imre* elszavalja a *Nemzeti Dalt*, majd 200 000 ember vonul a Bem-szoborhoz. Késő este a Parlamentnél *Erdei Ferenc* próbál szólni a tüntetőkhez, este *Nagy Imre* szól hozzájuk. Kora este ledöntik a Sztálin-szobrot. 20 órakor a rádió útján *Gerő* nacionalistának, sovínisztának bélyegzi a demonstrációt. Az esti órákban a tüntetők megostromolják a Szabad Nép székházát, és fegyveres harc kezdődik a Rádiónál... Késő estére összehívják a Központi Vezetőség ülését. *Gerő Ernő* telefonon tárgyal *Andropov* szovjet nagykövettel és *Hruscsov*val.⁶ Hruscsov Moszkvába invitálta Gerőt, aki a kérést a belpo-

„Békés tüntetésnek indult...”

mányzati szervek nem számoltak a véres orvtámadásokkal s ezért fordultak a Varsói Szerződés értelmében a Magyarországon tartózkodó szovjet alakulatokhoz. A szovjet alakulatok a kormány kérését teljesítve részt vesznek a rend helyreállításában.”

Ne feledkezzünk meg a lengyel eseményekről! Lengyelországban a változások miatt a szovjet vezetés október 18-án harcászultságot rendel el. Másnap a Baltikumi Katonai Körzetbe tartozó erők, így a magyar forradalom későbbi leverésében részt vevő 7. légideszantgárdahadosztály kap harcászultsági parancsot. Magyarországon nagy rokonszenv övezte a lengyel függetlenségi törekvéseket, október 20-án az SZKP KB Elnöksége foglalkozott is a helyzettel. Magyar idő szerint 21 órakor ülészetek, viszont már a Kárpáti Katonai Körzetbe tartozó 128. lövész-gárdahadosztály 19.45-kor riadó parancsot kapott, míg a Különleges Hadtest erőinél 20 órakor intézkedtek a harcászultsági feladatokról. Tehát Hruscsov tudtával vagy anélkül, a hadsereg már mozgásba lendült.¹⁰ Zsukov és Szokolovszkij marsallok döntésük meghozatalában segítséget kaphattak Tyihonov altábornagytól aki a HM főtanácsadója volt Budapesten.¹¹

Október 24-én hajnali 2 órakor megindult a Különleges Hadtest 2. gépesített gárdahadosztály felvonulása Budapestre, Székesfehérvár, Sárbogárd, Kecskemét, Cegléd és Szolnok helyőrségekből.¹²

Hajnali 4 óra a város csomópontjait elfoglalták. Ezzel párhuzamosan a Kárpáti Katonai Körzetbe tartozó lövész és gépesített hadosztályból álló lövész hadteste előrehúzódtott Nyíregyháza–Debrecen irányába, élcapattal a Szolnokot megközelítő úton. A Romániában állomásozó különálló gépesített hadsereg egy gépesített hadosztálya október 24-én bevonult Kecskemét területére (vagy körzetébe), egy ezredet Szegedre irányítottak.¹³ Szovjet források szerint a „rendcsinálás” céljából bevetett öt hadosztály állományába 31 500 katona, 1130 harckocsi és önjáró löveg, 615 tüzérségi löveg és aknavető, 185 vadászpilóta és 122 bombázó várt bevetési parancsra.¹⁴

litikai okokra hivatkozva elhárította. A szovjet vezető megígérte a szovjet katonai segítséget, ha ezt a Magyar Népköztársaság kormánya írásba foglalja.⁷

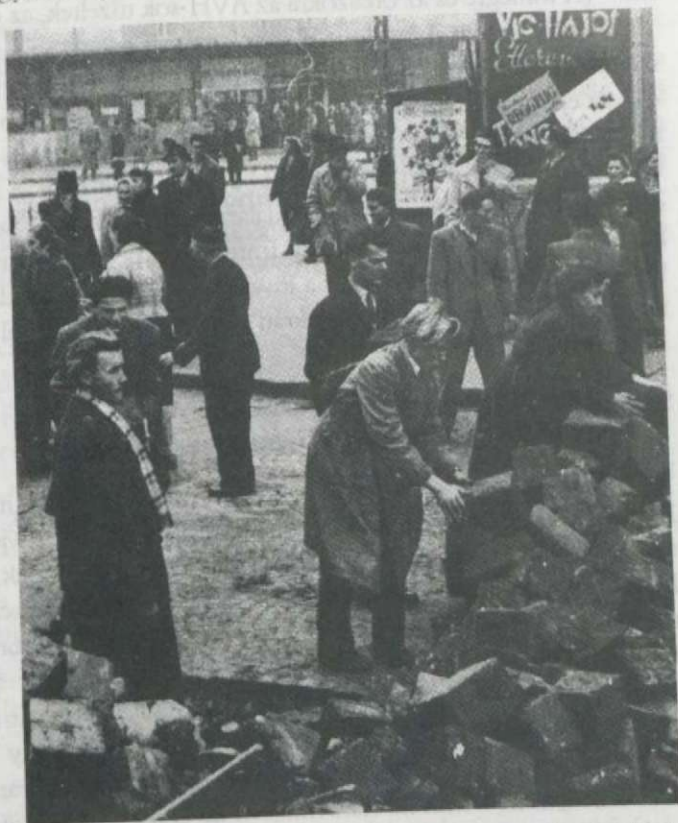
A magyar kormány hivatalos, katonai segítséget kérő levelét valószínűleg október 27-én Hegedűs András miniszterelnök írta alá, ante-datálva október 24-re.⁸ Október 24-én 9 órakor a rádió közli: „Az ellenforradalmi bandák galád fegyveres támadása az éj folyamán súlyos helyzetet teremtett... A kor-

Október 24-én hajnalban megkezdték mozgásukat a szovjet páncélosok a fővárosban. Az 1953-as berlini események idején kipróbált eljárás szerint. Ennek lényege, hogy a magasabb technikai színvonalon álló harci technika alkalmazásával elrettentsék a szervezetlen csoportokat.¹⁵ Azonban ezek a szervezetlen csoportok, a „pesti srácok” kézfegyverekkel, benzinespalackokkal vakmerően szálltak szembe a tankokkal.¹⁶ A szovjet hadvezetés ugyanis gyalogsági támogatás nélkül küldte harcba a harckocsikat, és a gumikerektű páncélozott járműveket (*nyitott koporsó*) a biztos halálba.¹⁷ Október 24-én a Budapesten állomásozó szovjet csapatok létszáma 6000 fő, de ez kevésnek bizonyul a felkelők ellen. Ezért egy nappal később a fővárosba érkezik Romániából a 33. gárdahadosztály, majd a Szovjetunióból érkező 128. lövészadosztály. A három egység összlétszáma 20 000 fő.¹⁸

3. Tömegszlató sortűzek

Magyarországon az 1956. október 28-a előtt lezajlott sortűzeket a szakirodalom megkülönbözteti a karhatalmisták vagy „pufajkások” által elkövetett későbbi tömeggyilkos akciótól, ahol szándékosan a néptirtás volt a cél. Október 24-én a Honvédelmi Minisztérium előtt *Tóth Lajos* ezredes parancsára a magyar őrség tüzet nyit a tüntetőkre. A tűzcsapásba a helyszínen lévő szovjet erők is bekapcsolódnak, saját parancsnokuk utasítására. Az egykorú forrás 8 halotról tud, a visszaemlékezők 25 áldozatról beszélnek.¹⁹ A Budapesten tárgyaló *Mikojan* és *Szuslov* az SZKP Központi Bizottságának erről az esetről ennyit jelent: „A Honvédelmi Minisztérium ... épületéig állandóan lövöldözés folyt magános provokátorok, illetve kisebb provokátorcsoportok és a mi géppuskáink között. A micink löttek többet: az egyes lövésekre sorozatokkal válaszoltak...”²⁰

Október 25-én a Parlament előtt a Kossuth téren 2-3 ezer tüntető tartózkodott, a teret szovjet harckocsik biztosították. A diákok felmásztak a tankokra és kétnyelvű röplapokat osztogattak a katonáknak:

„Utcakőből épül a barikád”

„...Orosz barátaink! Ne löjtek! Becsaptak benneteket. Nem ellenforradalmárok, hanem forradalmárok ellen harcoltok. Mi, harcoló magyarok, független, demokratikus Magyarországra akadunk. A Ti harcotoknak nincs értelme: nem fasisztákra, hanem munkásokra, parasztokra egyetemi hallgatókra lőtök. Szüntessétek be a harcot! A Forradalmi Magyar Ifjúság”. A tüntetők és a katonák között barátkozás alakult ki. Ez idő alatt a Parlament közelében, az MDP Központi Vezetőségének Akadémia utcai épületében a pártvezetés, Mikojan, Szuszlov, és a KGB főnöke, Szerov ülésezett. Szerov kiment az ülésről és a Parlament biztosítását ellátó páncélos alegység parancsnokától értesült a katonák és a civilek közötti fraternizálásról. Utasítást adott a tér megtisztítására. Ez tűzparancsot jelentett!²¹ Tóth Lajos vezérőrnagy beszámolója: „...a szovjet csapatok parancsot kaptak, hogy a Parlament előtti tüntetést likvidálják. Ezt meg is tették, az emberek felmásztak a lassan húzó harci kocsikra. A szovjet katonák tüzet nyitottak a szovjet harci kocsikon lévőkre.”²²

Mikojan és Szuszlov jelentése október 25-ről Moszkvának: „A Parlament előtti téren óriási tömeg gyűlt össze, amely a szovjet katonák felszólítására sem oszlott fel. Ráadásul a környező házak tetejéről egységeinkre több lövést adtak le, és benzines palackokkal felgyújtották egyik harckocsinkat. Mindezek következtében tüzelés kezdődött (?), és a hírek szerint 60 magyar veszítette életét...” (A tömegre és az oroszokra az ÁVH-sok tüzeltek, az oroszok viszonzták a tüzet.)²³

Pánik tört ki. A halálos áldozatok számát tekintve 54 illetve 61 halotról van adat. Egyes szemtanú többszáz főről beszél. Október 25-én még két komolyabb sortűzben vettek részt szovjet egységek. Az egyik a magyar Pártközpont előtt robbant ki Szerov szeme láttára, szovjet harckocsizók és egy magyar század között támadt fegyveres konfliktus. E tűzpárbajban a pártközpontot védő szovjet, illetve ÁVH-s erők vettek részt, a másik oldalról talán erősítésként küldött határőrök, vagy a felkelők oldalára áttért katonák.²⁴ Székesfehérváron is szovjet katonák lőttek a tüntető tömegre.²⁵ Nagy Imre kérte, hogy a fővárosban működő szovjet katonaság létszámát növeljék. A városban a lövöldözés nem csendesedik. Géppuskával, PPS-sel (Spaginféle dobtáras géppisztoly), s gyakran a harckocsik ágyújával viszonyozzák a házak tetejéről leadott egyes lövéseket.²⁶

4. „...Ez a mozgalom célul tűzte ki, hogy biztosítsa nemzeti függetlenségünket...”²⁷

Nagy Imre október 28-án 17 óra 25 perckor szólt a magyar néphez a rádión keresztül. Bejelentette, hogy a magyar kormány megállapodott a szovjet kormány képviselőivel a csapatok Budapestről való kivonásukról, továbbá megállapodtak, hogy tárgyalásokat kezdenek a Magyarországról való kivonásukról is. A szovjet vezérkar részéről azonban a bizalmatlanság megmaradt, még október 27-én az események másféle kibontakozására kezdtek felkészülni.²⁹ Ezt táplálhatta Szerov október 28-i jelentése amiben két amerikai „barátjára”, Oliverre és Westre hivatkozva elmondja, hogyha a felkelést záros határidőn belül nem számolják fel az ENSZ-csapatok közbelépnek az USA javaslatára. Ebből egy „második Korea” lehet!³⁰ Október 28-án a Szabad Győr Rádiója a győri szovjet katonai parancsnok nyilatkozatát sugározza 8.40-kor: „Mi nem tudunk beavatkozni az Önök belső politikai... (rossz a vétel). Jogomak tartom a magyar nép megmozdulását az elnyomó vezetőkkel szemben.” Biztosította a lakosságot,

hogy a szovjet csapatok semmiféle támadásra nem készülnek, mert szerintük a világ békéje legalább olyan fontos, mint a győri béke!³¹

12.02-kor *Szigethy Attila*, az Ideiglenes Nemzeti Tanács elnöke előző napi beszélgetését közvetíti a győri rádió. A *Hamburger Abendblatt* fiatal riporterének egyik kérdését idézzük:

„– *Hogyan viselkednek a szovjet csapatok?*

– *A szovjet csapatok teljes lojalitással viselkednek. Nincs szándékukban semmiféle beavatkozási kísérlet. Most már ők is arra várnak, hogy mielőbb hazaindulhassanak.*”³²

November 2-án *Kéthly Annán* a II. Internacionáléről hazatértében az ország nyugati részén a szovjet csapatok feltartóztatják.³²

Két páncélvonat jött át Záhonynál, ahol a szovjet vasutasok átvették az irányítást. Kisvárdára nagyobb páncélos egység jött, Debrecen felől is mozgást észlelnek. Szolnokon tankok és páncélkocsik vonultak át. Szolnok és Abony körzetében 200 harckocsi ásta be magát nyugati irányba. 12.20-kor közlik, hogy a szentkirályszabadjai orosz repülőtérén a hajmáskéri orosz parancsnoksággal tárgyal a Veszprémben megalakult Nemzeti Forradalmi Tanács. Várpalotán állítólag megalakult Nemzeti Forradalmi Tanács. Várpalotán állítólag előtte nap (október 27-én) és azelőtt összetűzésekre került sor az orosz katonákkal, akik közül 16 meghalt.³³

Nyíregyházán a munkástanács tárgyal a szovjet parancsnokkal, aki megígérte, hogy elvonulnak és a városban nem fognak állomásozni.³⁴

Október 29-én a Kossuth Rádió 7 órakor közli, hogy a szovjet csapatok 28-án este megkezdték kivonulásukat a fővárosból.³⁵ 14 órakor a Meteorológiai Intézet jelenti:

„*Szeles idő, több helyen esővel. Az északi légtömegek fokozatosan kiszorítják Közép-Európából az enyhe levegőt... A Mátérában és Zalaegerszezen lesett az első hó... A tengerszintre átszámított légnyomás 753 mm, alig változik.*”³⁶

Úgy látszik korán jön a tél...

E naptól kezdve a Sztálin híd Árpád híd lesz, a Sztálin térek pedig Dózsa György út lesz a neve. A szovjet csapatok kivonása Budapestről előbb a harcok által nem sújtott kerületekből történik, de 29-én este *Janza Károly* honvédelmi miniszter jelenti, hogy a VIII. kerületben az ellenállók 21 órakor leteszik a fegyvert, a szovjet katonákat a Magyar Néphadsereg alakulatai váltják fel.³⁷

A nap utolsó katonai jellegű hírért a Rádió Miskolc röpti fel 23.54-kor, miszerint kéri Miskolc város lakóit, hogy ne hallgassanak a rémhírekre! Felsőzsolcánál és a görömbölyi útel-

A pesti utcákon kiégett szovjet páncélosok

ágazásnál a szovjet egységektől lemaradt gépkocsikat várja egy orosz eligazító csoport, megakadályozva azok áthaladását a városon.³⁸

Október 29-e a világpolitikában is jelentős. A moszkvai döntéshozók figyelmét a szuezi válság is lekötöti. Izrael, Nagy-Britannia, Franciaország csapást mér az egyiptomi repülőterek gépeire, fegyvereké lesz a szó. *Bohlen*, az USA moszkvai nagykövete tájékoztatja a szovjet vezetést arról, hogy kormányának nincsenek tervei Magyarországgal...³⁹

**5. „...Ha a helyzet tovább romlik,
akkor persze újból át kell tekinteni ezt a kérdést teljes egészében”⁴⁰**

Az események alakulásáról Moszkva határozott. Október 30-án délelőtt az SZKP KB Elnöksége ülést tart. Deklarációt adnak ki a *„Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormányának deklarációja a Szovjetunió és a többi szocialista állam közti barátság és együttműködés fejlesztésének alapjairól”* címmel.⁴¹ Ebben a Szovjetunió kijelenti, hogy más országok belügyei-be nem avatkozik bele, Magyarországgal tárgyalásokat kezd a Varsói Szerződésből való kilépésről.⁴² 30-án délután a katonák is üléseztek. *Konyev* marsalltól megkérdezték, hány nap alatt tudná leverni a magyar forradalmat? Ő erre egyszerűen felelt: *„Három nap alatt!”*⁴³ Mikojan és Szuszlov aznapi jelentése: *„Úgy véljük, hogy feltétlenül szükséges Konyev elvtárs mielőbbi Magyarországra érkezése...”* Állítólag a marsallt erre az időre már kinevezték a „Forgószél” hadművelet irányítójává.⁴⁴ Sőt, Zsukov parancsot ad Magyarország körüli híradási rendszer kiépítésének az előkészítésére, a technikai eszközök felsorakoztatására.

Ezerkilenc

Október 30-án nálunk folyt a szovjet csapatok kivonulása Budapestről, este a Kossuth Rádió közöl egy hírt a győri adótól átvéve: „Nyíregyházán keresztül jelenti a záhonyi felvigyázó, hogy Beregsuránynál megszánt a szovjet csapatok beözönlése és Záhonymál megkezdődött... kiféle az országból.”⁴⁵

Zavaros hírek keringenek ezen a napon, állítólag újabb szovjet egységek lépték át a határt, de 22.15-kor a Szabolcs-Szatmár megyei Munkástanács rádiója közli, hogy Záhonymál egy hadosztály átkelt a Tiszán, egy másik a záhonyi tüzérségi laktanya és a tiszai átkelőhely között kompon kel át, míg más hadosztályok Záhony és Tiszabездé között várakoznak az átkelésre.⁴⁶

6. „Felül kell vizsgálni az értékelést, a csapatokat ne vonjuk ki Magyarországról és Budapestről, és lépjünk fel kezdeményezően”⁴⁷

Október 30-án a szovjet csapatok kivonulása tervszerűen haladt egészen 23.04-ig, amikor az egyik híd a nagy terheléstől leszakadt. A várakozó oszlop 15 km-re duzzadt.⁴⁸

Október 31-én Moszkvában az SZKP KB Elnöksége ismét összeült. Hruscsov úgy gondolja, ha Magyarországról kivonulnak akkor ezt a nyugati hatalmak a gyöngeség jelének fogják fel. Szerinte most nincs kormány, így Ideiglenes Forradalmi Kormányt kell alakítani. Tájékoztatni kell a kínai, cseh, román, bolgár elvtársakat. Nagy háború nem lesz.

„Ügy kell cselekedniünk, hogy mi győzzünk” – mondta Poszjelov és Svernyik.

„Egyszerre kell akcióbba lépni a központban is, meg vidéken is” – javasolta Molotov.⁴⁹

Az SZKP KB Elnöksége határozatot hozott a magyarországi helyzetről. A 3. pontban utasítják Zsukov elvtársat, hogy az ülésen lefolytatott véleménycsere figyelembevételével dolgozza ki a magyarországi eseményekkel kapcsolatos intézkedések tervét, és tegyen erről jelentést.⁵⁰ Az események felgyorsulnak. Elhalasztják Mikojan bécsi látogatását. A terv szerint november 2-án kellett volna az osztrák fővárosba utaznia, de Mikojan „ez idő szerint nem utazhat Bécsbe”.⁵¹ A moszkvai hangulatváltozásra az ÁVH-sokkal való leszámolás, a budapesti pártbizottság eleste, valamint a rendszer híveinek szomszédos országba menekülése is magyarázator adhat.⁵²

Térjünk vissza Magyarországra! 12.10-kor a Kossuth Rádió jelenti, hogy a Honvédelmi Minisztérium elől a szovjet tankok pár perccel azelőtt elvonultak.⁵³ 13.17-kor a miskolci rádió azt közli, hogy a szovjet légvédelmi tüzérség és páncélos fegyvernem irányt változtatott: Záhony-Nyíregyháza irányában hazánk területére ismét bevonult! (A szovjet csapatok mozgása Ny-K-i irányból körkörösé, majd K-Ny-ivá vált.)

A magyar kérdést november 1-jén Hruscsov távollétében az SZKP elnöksége Mikojan kezdeményezésére ismét megvitatta. Mikojan 10-15 napot kért a Nagy Imre-kormány számára a helyzet stabilizálására. Szerov erre azt válaszolta: „Erélyes intézkedéseket kell tenni. Meg kell szállni az országot...”

„Forradalmunk tisztasága...”

A forradalom „hétköznapijai”:
romok, sorbanállás kenyérért, gyászlobogók

Konyev és Zsukov szerint: „*Budapest a felkelők hatalmában van. Eluralkodott az anarchia. A reakció felülkerekedik. A megoldás: megszállás...*”⁵⁴

Eközben Gyöngyös határában egy szovjet zászlóalj által fegyvereit a polgári lakosságnak, a katonák kijelentették, nem hajlandóak harcolni a magyar nép ellen. Azóta a város szélén táboroznak.⁵⁵ 18.12.-kor a Kossuth Rádió bejelenti, hogy Nagy Imre, a Minisztertanács elnöke és megbízott külügyminiszter délelőtt magához hívatta Andropov szovjet nagykövetet, hogy hiteles értesülései vannak

újabb szovjet alakulatok Magyarországra történő bevonulásáról. Követelte ezek azonnali visszavonását. Kinyilvánította Magyarország semlegességét, és az ENSZ-hez fordul védelméért. 23.30-kor a budapesti szovjet követség közölte, hogy a magyar légierő repülőtereit a szovjet hadsereg páncélos erőkkel körülvette abból a célból, hogy az itt tartózkodó csapatok állományának hozzátartozóit és sebesültjeit elszállíthassa. A magyar légierő teljes állománya készen állt a védekezésre a túlerő ellen. A kormány megiltotta a tüzelést, a légierő csapatai szembenállnak az ott lévő szovjet erőkkel, várva azok elvonulását.⁵⁶

November 2-án *Malenkov* és Hruscsov Brioni szigetén Tito jugoszláv pártvezetővel konzultál a magyar eseményekről. Tito 2-3-a éjszakáján „igen”-t mond a szovjet beavatkozásra, és elfogadja Kádár János jelölését. (A jugoszláv vezetés a magyar helyzet kapcsán a további vérontás elkerülésére katonai lépésekre is kész volt.)⁵⁷ Brioni előtt Bukarestben tárgyaltak a szovjet vezetők a román-bolgár-csehszlovák vezetőkkel a megszállás előkészítéséről. A románok katonákat is ajánlottak, de ezt Hruscsov visszautasítja... *Liu Sao-csi Mao-Ce-tung* nevében belegyezett a katonai intervencióba.⁵⁸ *Dulles* amerikai külügyminiszter az ENSZ rendkívüli közgyűlésének ülése után nyilatkozott a magyar helyzetről. Szerinte a magyar semlegességi nyilatkozatnak a Biztonsági Tanácsban nagy fontosságot kell tulajdonítani. Aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a szovjet csapatok távozásáról szóló bátorító híreket nyugtalanító jelentések követték.⁵⁹ A BT-n résztvevő orosz delegátusnak nincs tudomása a szovjet csapatok újabb bevonulásáról.⁶⁰

Budapestben kinevezik a szovjet csapatok kivonulásáról tárgyaló magyar küldöttséget. Tagjai: *Maléter Pál, Erdei Ferenc, Kovács István, Szűcs Miklós*. Ezzel együtt a Varsói Szerződésből való kilépésről tárgyaló bizottságot is kijelölik. Tagjai: *Kovágo József, Márton András, Farkas Ferenc, Zentai Vilmos*.⁶¹

November szolnoki és pécsi repülőtereken egyelőre nincsenek oroszok. Gyöngyös és Hajmájugra térségében nagyobb szovjet páncélos osztag van; Nagyrédénél is, pedig ezeken a helyeken az elmúlt években nem voltak oroszok. Dombóvár alatt állomásozó páncélos hadtest még csütörtök este (azaz november 1-jén) körülfárta a taszári repülőteret, felderítőik a város pereméig hatoltak. Az esti órákban 15-20 kocsi gyalogság érkezett Nyíregyházára, és szállást kértek. Beregsurány felől 40-50 tüzérvet kelt át a határon.⁶³

A magyar kormány november 2-án három szóbeli jegyzéket nyújtott át Andropov nagykövetnek. Az utolsóban kiemelik, hogy Nyugat-Magyarország területén kelet-nyugati orosz csapatmozgás tapasztalható.⁶⁴ (Valószínűleg az osztrák-magyar határ lezárására törekedtek.) Maléter Pál honvédelmi minisztert nyugati újságírók keresték fel, akiknek kérdéseikre kifejtette: *„Hadseregünknek van fegyvere és ha kell, tud védekezni a betolakodók ellen”*.⁶⁵

Valódi tárgyaló partnerek nélkül – Erdei Ferenc és Maléter Pál

November 3., 5 óra 30 perc. A Kossuth Rádió híreiben megemlítik, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa háromórás vitát folytatott a magyar eseményekről. C. Lodge amerikai küldött felszólalt, hogy az ENSZ nem lehet tétlen szemlélője a magyarországi eseményeknek. Szoboljev szovjet követ cáfolta az újabb bevonulást. Eisenhower elnök 20 millió dollár értékű élelmiszert és más segélyszállítmányt ajánlott fel a forradalmi Magyarországnak⁶⁶ (tényleges segítség helyett).

Délben Budapesten a magyar és a szovjet hadsereg közös bizottsága az orosz csapatok kivonásának technikai kérdéseiről tanácskozott. Elhatározták, hogy este 10 órakor újból összeülnek. Addig is a szovjet fél ígéretet tett, nem jönnek be újabb csapatok Magyarországra.⁶⁷ Az Országos Légvédelmi Parancsnokság szombaton felderítést végzett: a szovjet légierő jelentős mozgást végzett. 11.30-kor Tökölön 17 LI-2-es szállítógép és 5 vadászgép szállt le, ugyanitt később 36 IL 12-es harci gép valószínűleg szállítmányokkal terhelve. Budaörsön át folyik a légihídon a szovjet családok kiszállítása. A mátyásföldi repülőtér felszabadult. Egy sebesült francia újságíróért osztrák különgépet küldtek Ferihegyre, azonban az azt megszállva tartó szovjet erők nem engedélyezték leszállását, csak hosszú huzavona után, mely azzal járt, hogy az újságíró csak élvészélyes állapotban tudták elszállítani.⁶⁸

Szombaton Szolnok, Nyíregyháza, Debrecen, Békéscsaba és Szarvas körzetében észleltek nagyobb csapatmozgást. Az MTI szerint Beregsuránynál 8–13 óra között folyamatosan jöttek át a szovjet csapatok. Reggelre Debrecenben is orosz vasutasok teljesítenek szolgálatot. Záhony és Nyíregyháza között széles nyomtávú síneket fektetnek. Sajószentpéternél orosz páncélosok akadályozzák a mozgást, Miskolc felé. A 4-es főút Szolnok–Abony közötti szakaszát megszállták, és Pest felé leállt a forgalom. Szovjet kézen van a kunmadarasi repülőtér, Gyöngyös környékéről a tankok a főváros felé indultak. Kecskemétet november 3-án éjszaka körül fogták páncélosokkal. Győr egyes pontjait szintén az oroszok ellenőrzik, Pápa felé kisebb egységek vonultak, úgyszintén Sopron felé is. A szovjetek 14 páncélossal elzárták a hegyeshalmi határátkelőt. Szombaton újabb 11 páncélos és 30 tehergépkocsi is érkezett. Szekszárdról elvonultak a szovjet egységek, a Tamásiba vezető út mellett sok tank állt. Szombat este 19.15-kor 100 orosz harcokocsi haladt át nyugat felé. Szekszárdról 60-70 tank indult Baranya felé, 19 h. tájban a szovjet előrs Pécshez ért. Debrecen körülveve, a Gábor Áron laktanyába oroszok

Ivan Szerov, a KGB főnöke, aki letartóztatta a magyar delegációt

költöznek.⁶⁹ Bécsi jelentések szerint az osztrák–magyar határt a szovjet egységek hermetikusan lezárták. Hevenyészett táborot állítottak fel a feltartóztatott személyeknek, akiket szovjet katonák őriznek.⁷⁰

Miért jöttek az oroszok ismét Magyarországra? A szovjet parancsnokok elmondják, hogy ők fasiszták ellen jöttek harcolni... A magyar forradalmi szervek, nemzeti bizottságok próbáltak tárgyalásokat kezdeni a helyi szovjet parancsnokokkal. A dunapentelei nemzeti bizottság délután 4 órakor 3 parlamentert küldött a Dunaföldvár irányába vonuló katonai egység elé.⁷¹ A szovjet tisztek elmondták nekik, hogy Magyarországon fasiszta ellenforradalmárok német és nyugati tisztek vezetésével véres ellenforradalomban a rendszer megdöntésére törnek.⁷²

**7. „...Élők és holtak: fosztogatónak Titeket gyaláz, aki
Ezt a szomorú országot utolsó kincseitől akarja megfosztani.
Hát jöjjön a láncaltapas Hatalom!
Szívünket fossza ki!”⁷³**

1956. november 4-én 4 órakor megindul a szovjet csapatok általános támadása Magyarországon. A szabadság mámorító hangulatában senki sem mert erre gondolni... 4 óra 30 perckor a Kossuth Rádió közli, hogy ma Károly napja és vasárnap van. 5 óra 20 perckor Nagy Imre drámai szöveget intéz az országhoz és a világ közvéleményéhez:

„Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak! A kormány a helyén van! Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével!”

8 óra 30 perckor a Dunapentelei Forradalmi Katonai Tanács felhívja a város lakosságát, hogy akik megfigyelőszolgálatot akarnak teljesíteni, sürgősen jelentkezzenek. Akik lövegkezeléshez értenek, menjenek a Bartók Béla Művelődési házba!

Budapesten, Pécsen, Székesfehérváron, Dunaföldváron, Veszprémben áll a harc.⁷⁴ 12.23-kor egy amatőr rádióadó: „Figyelem! Figyelem! Figyelem! Mindenkinék! Segítséget kérünk a magyar forradalomnak! Szovjet tankok százai támadják a magyar fővárost!... A világ segítségét kérjük!” 13.51 h-kor a Dunapentele hullámhosszán: „Ma reggel 2.30 h-kor szovjet katonák megtámadták a magyar nemzetet!... Nem megerősített értesülésünk szerint csehszlovák harckocsik is beavakoztak a harcokba!” 16.20-kor a Csokonai Rádió jelenti: „A szovjet katonai hatóságok bejelentették, hogy rövidesen bombázni fogják Budapestet. (...) ENSZ-küldöttek! Népek küldöttei! Az elkövetkező órákban döntenek a nemzet életéről vagy haláláról. Miközben hazátok fiai boldogan és békében élnek, a magyar nép fiai a szovjet harckocsik és bombázók gyilkos tüzeitől hullanak el... Utolsó mentsvárként hozzátok fordulunk!”⁷⁵

A „Forgósél” nevet viselő akció beindult a hajnali órákban. Szovjet részről két – 9 hadosztályból és egy 3 hadosztályból álló önálló (székesfehérvári) hadtestből összcállított – hadse-

reg vett részt, légi deszantos támogatással. Először P. Ny. Lascenko altábornagy önálló hadteste lépett működésbe. Novemberben 60 ezer katonát vonultatott fel a szovjet hadvezetés.⁷⁶ Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről november 4-én 12 órakor: „... 6.15-kor a szovjet csapatok megkezdték hadműveleteiket. Előre kidolgozott terv alapján elfoglaltuk Győr, Miskolc, Gyöngyös, Debrecen helységeket, valamint a megyeszékhelyeket. ... Elfoglaltuk a szolnoki nagy hatóságú rádióállomást, fegyver- és lőszerraktárakat...; a Parlament és az MDP KV épületét, Duna-hidakat..., repülőtereket, az összes utat, hogy megakadályozzuk az ellenséges ügynökök behatolását és a lázadás főkolomposainak szökését.” (Érdekes, hogy Zsukov 6 óra 15 percre teszi a támadás kezdetét, miközben Nagy Imre már 5 óra 20 perckor tudatta az intervenció kezdetét. Laikus számára ez ellentmondásnak tűnhet, pedig a megoldás egyszerű: Zsukov moszkvai idő szerint számol, ami két órával többet jelent.) Zsukov 21 órai jelentése: „Ellenállásnak két góca maradt: a Korvin Filmszínház és a Moszkva tér. A filmszínházban tankokkal és tüzérséggel megerősített jelentős számú felkelő csoport összpontosult.”⁷⁷

Szervezett ellenállásról nem beszélhetünk a szovjet túlerő miatt, a helyi parancsnokok saját bátorságuk szerint cselekedtek. Akadtak azonban hősiес tettek: Budapesten a Petőfi laktnyánál 5-10 perces tűzharc alakult ki a bevonuló szovjet és a laktnyában elhelyezett csapatok között. A szovjet csapatok ezután másfél órán át lőtték a laktnyát... A Jutadombrnál az 51. légvédelmi tüzérsztály közepes légvédelmi szakasza Rémiás Pál vezetésével és egy könnyű légvédelmi tüzérsztég Kicska János irányításával november 4-én 10 órakor kilőtt két harckocsit, két sorozatvetőt és egy személygépkocsit... A Magyar Néphadsereg 2960 sz. légvédelmi ezredének 16 katonája és felkelők 6 löveggel a Jászberényi úton, az Éles sarkon 13 órakor 4 szovjet harckocsira nyitottak tüzet, 3 kigyulladt... A szovjet csapatok kegyetlenségét jelzi, hogy Záhonyban a 19. légvédelmi tüzérsztály fegyvertelenül gyülekező katonáira az oroszok tüzet nyitottak: 5 fő meghalt, 60-at a Szovjetuni-

A Killán laktnya

óba deportáltak... Budapesten a jászberényi 50. tüzérezred menetoszlopát szovjet harcokcsik taposták le. A Széna téri csoport felveszi a harcot, de a túlérő miatt a budai hegyekbe vonult. November 13-án Solymár környékén harcba kerültek a szovjet csapatokkal, 17 főjük elesett, a csoport vezetője, *Szabó János* feloszlatta a csoportot.⁷⁸

November 5-én Csepel és Dunapentele még tartja magát! 17 óra 30 perckor a Rákóczi adó jelenti, hogy Dunapentele ellen Székesfehérvár, Budapest, Dunaföldvár irányából támadást készítenek elő, sürgős segítséget kérnek.⁷⁹ Zsukov jelentése november 5-én 9 órakor: *„Budapesten a Korvin Filmszínháznál, a Moszkva téren és a BM épületénél vannak még ellenállók.”* 21 órakor jelenti: *„15 h-kor a Korvin Filmszínháznál 2 órás tüzérségi előkészítés után megindult a roham, egyidejűleg a Moszkva téren is. A mozi ég, 70 személyt fogtak el.”*⁸⁰

November 6-án 16.34-kor jelentik, hogy Dunapentelét Dunaföldvár irányából 4 harcokcsi megközelíti, a védők tüzet nyitnak rájuk, mire azok megadják magukat.⁸¹ 6 órakor, este parlamenterek érkeznek Pentelére, hogy tegyék le a fegyvert. A nemzeti bizottság visszautasítja. Zsukov november 6-án jelenti 9 órakor: *„A h-ra elfoglaltuk a Korvin Filmszínházat és a Moszkva teret, a Várnegyednél 1500 főt zártunk körül. Budapesten az ideiglenes városparancsnok Grebennyik tábornok, Szerov elvtárs helyettese. Pécsről északra és délre lévő erdőkben 2000 fő lázadó osztagot zártunk szét”* (– „mecseki „láthatatlanok”).

21 órakor jelenti: *„A Korvin Filmszínháznál 500 lázadót fogtak el.”*⁸²

November 7-én 14.53 órakor a Rákóczi adó hírül adja: *„Figyelem! Figyelem! A szovjet tankok és légierők támadják Dunapentelét! A harc változatlan hevességgel folyik! Adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk! Itt Rákóczi adó, Magyarország!”*⁸³ A szovjetek 14.30-kor kezdték a támadást, 25 perces tűzcsapás után 8 MIG-17-es támadta az ütegeket, nehéztankokkal és 122 mm-es terekekkel lötték a tankokkal körbefogott várost. 8 fő meghalt, 35 megsébesült; 16.30 h-kor a védelem összeomlott.⁸⁴ Zsukov szokásos napi jelentésében november 7-én 9 órakor közli, hogy a lázadók erőiket átcsoportosították és nyugati irányba kisebb csoportok megpróbálták kijutni a városból. A Városi Színház (Erkel Színház, Köztársaság tér–Baross tér–Városliget) körzetében számos felkelőcsoport működik.

8. „Ágyúszó, könnyűzene búcsúztatja az elesetteket, nem sírás.

Mi lesz velünk? Már csak a sírban a szabadulás?

Nincs felelet. Csak a vér van, csak a gyász.”⁸⁵

November 8-án, 3.16-kor a Szabad Rajk Rádió jelenti: *„...Nem Kádár János kormánya, hanem a szovjet vezetőség a korlátlan úr ma Magyarországon, melyet most ismét gyarmattá súlylyesztettek le...”*⁸⁶ A szovjet hadsereg az egész országban erős harci tevékenységet fejt ki, Zsukov november 8-án 9 órakor jelenti Moszkvának, hogy legyűrték a dunapentelei ellenállást. De Csepel még kitart!

November 9-én 15.45-kor egy név nélküli rádió közli, hogy a szovjet parancsnokság az összes pincét, illetve folyosót lezárítja. A III., VI. és XX. kerületben van még harcoló csoport, valamint a budai hegyekben. Kalocsa környékén a szovjet egységek nem haladtak előre, Győr környékén pedig a határ felé szorítják a felkelőket. Pécs és Komló erdeiben tankok támadják a magyar harcosokat.⁸⁸ Zsukov marsall elszigetelt gócpontokról beszél szokásos napi értékelésében.

Mi történik Csepelen?

A fegyveres ellenállást jórészt megtörték Budapesten, hogy lehetséges az, hogy az egyik kerület mégis dacol az orosz erőfölénnyel? Ebben szerepet játszhat a földrajzi fekvése – azaz sziget –, továbbá itt volt az ország talán legnagyobb gyárkomplexuma, nagy létszámú, és radikalizálódott munkássággal. A Magyar Néphadsereg 9318 sz. légvédelmi alakulatának 6. ütegeből 20 katonája a felkelőkkel tüzelőállást foglalt Csepelen az Imre téren. Még 4-en kilőttek egy páncélos szállítójárművet és egy tankot; 6-án egy IL-28-as repülőgépet, a Kikötő utcánál egy harckocsit. 7-én robbantanak a Vámmentesi úton és a Kikötő utcában, hogy a szovjet csapatok ne juthassanak be a szigetre. 8-án egy vasúti szerelvényt tolnak a harcokoszlop elé. Zsukov november 10-én keletkezett jelentésében említi a makacs ellenállást, és 3 harckocsi veszteséget.⁸⁹ A csepeliek ellenállását november 11-én törik meg.

Egy „forradalmi tisztí osztag” – pufajkások

9. A „láthatatlanok” „világá mentek”

Legendákat mesélnek Pécsen a mecseki szabadságharcosokról akik november 4-e után még 15-20 napig tartották magukat a Mecsek rengetegében. Róluk a korabeli sajtó (Dunántúli Napló) hasábjain is olvashat az olvasó. November 6-án született az első cikk: „A Mecsekről jött”. 1958-ban megjelent egy könyv *A mecseki láthatatlanok* címmel, melyben gyáva terroristáknak bélyegezték őket. Nyugaton ekkor már megjelent *Kubicza Jánosnak A mecseki szabadságharcos csoport története* című munkája. „Béla” néven harcolva november 22-én lépte át Barcsnál a határt. Tőle idéznénk: *„4-re virradóra történt a város megszállása. Semhol semmi ellenállás nem volt. 4-én délelőtt született meg a jelszó: »Fel a Mecsekre!« Délután már folyik a szővargás a hegyre, 13-15 éves gyerekek, diákok, munkások, honvédcsoportok, zömmel a bányászegységektől. Estefélre megalakul a parancsnokság a Gazda vezetésével, aki tartalékos tiszt és orvos... (a szovjet) csak 5-én reggel indítja meg a támadását kisebb harckocsikkal. Kialakulnak a védőcsoportok... például Csigalépcső, Üdülő, Tettye-Kőbánya csoport... A Mecsekbe húzódó fegyveresek nemcsak Pécs közelében, hanem Bakonyától Obányáig adtak életjelet magukról. Ez légvonalban legalább 40 kilométer...”* Nov. 7-én megkezdődik a 310 harcossal katonai fegyvelmen alapuló megszervezése. *Vágottpusztán esküt tettek, kitartani az ENSZ-csapatok érkezéséig...”*

November 10-én új városparancsnoka van Pécsnek, állítólag az elődjét a Tettyén a „láthatatlanok” egyik mesterlövésze lelőtte. Mecseknádasd közelében egy tankot és egy teherautót kilőttek. A pécsvárad rendőrség lerohanásával fegyvereket szereztek.

Mi lett velük? A résztvevők egyöntetűen állítják, hogy Barcs, illetve Kislippó mellett léptek ki az országból, de hogyan jutottak oda? Egyikük szerint 7 nap gyaloglással, másikuk állítja az, hogy Kővágószőlősen két teherautót elkötöttek, és így értek a határhoz, 160 km-t megtéve...” Gazda alias *Horváth Géza* felesége ma is Pécsen él. Férjétől 1957 tavaszától kez-

Tavaszi nagytakarítás

dett leveleket kapni. Olaszországból, Belgiumból, Franciaországból, de 1963-tól a beszámolóik abbamaradtak. A feleség egyik ismerőse 1990-ben összefutott a Gazdával Pécssett, a Széchenyi téren... Ennyi.⁹⁰

10. „A háromszín-lobogók mellé tegyetek három esküvést: sírásból egynek tiszta könnyet, s a zsarnokság gyűlöletét, s fogadalmat: te kicsi ország, el ne felejtse aki él, hogy úgy született a szabadság, hogy pesti utcán hullt a vér.”⁹¹

Megtorlás.

Minden születés véres, az „új” rendszer eltakarítja a „szemetet”... 1956. november 15-re Szerov, a KGB főnöke szerint 3608 embert vett őrizetbe a KGB, ezek közül 1074-et Csapra vittek (*deportálták*).⁹² A szovjet hadsereg

november 24-én megalakítja a „Déli Hadseregcsoportot”, mely továbbra is nálunk marad.⁹³ 1956. december folyamán segédkezet nyújtott a Vörös Hadsereg a karhatalmista egységeknek, az általuk provokált tüntetések résztvevőinek sortűzzel történő lemeszárolásához:

– december 6-án az ún. „vörös zászlós” tüntetéssel provokálják a járőkelőket, akik csoportot alkotva a Nyugati pályaudvarhoz vonulnak, ahol orosz páncélosok és „pufajkások” várták őket. 5 embert a helyszínen agyonlőnek a karhatalmisták;

– december 8-án 11 órakor *Selupin* alezredes egységei Salgótarjánban a kiásott közmű-árokból indítják tűzcsapásukat a karhatalmistákkal együtt;

– december 9-én Miskolcon a Széchenyi utcában *Reményi* ezredes hiúsítja meg a szovjet sortűzet. Másnap 16 órakor eldördül a sortűz, de a tömeget védő rendőrök viszonozzák, így 2 orosz katona veszt életét.⁹⁴ Még november 23-án Rechnitz közelében, 400-600 méterre határtól osztrák területen egy 10-15 tagú menekülő csoportot vesz üldözőbe 3 szovjet katona. Az osztrák vámosokat lefegyverezik, de végül a csendőröknek kell a szovjeteket ártalmatlanná tenni. Diplomáciai levélváltás kerekedik belőle, mert az egyik menekülő katona a felszólításra sem állt meg, mire a csendőrök utánaöltek, a haslövésbe pedig a katona belehalt.⁹⁴

A szovjet „győzelem” ára: 669 halott, 1450 sebesült, 51 szovjet katona eltűnt...⁹⁵

11. Befejezés helyett...

A békés rendszerváltás után két évvel, 1991-ben a szovjet csapatok elhagyták hazánk területét. Itthagyták emléküket, szétszórt töltényeiket, olajtól bűzlő laktanyáikat, melyet a gaz lassan benő. Majd eldózerolják vagy egykori lakásaikat a valamikori 56-os felkelőknek adják. S ez így van rendjén – reméljük, soha nem jönnek vissza többé...

Jegyzetek

1. Magyar Ifjúság 1956. nov. 3. 1. p.
2. A szocializmus építésének útján. Bp., 1951. 169. p.
3. Szovjet katonai intervenció 1956. Szerk.: Györkei Jenő, Horváth Miklós Bp., 1996. 7-10. p.
4. Ld. 3. jegyzet 11. p.
5. A forradalom hangja. Bp., 1989. 18. p.
6. Ld. 5. jegyzet 16. p.
7. „Jelcin-dosszié”. in: Szovjet dokumentumok 1956-ról B p. 1993. 56-57. p.
8. Ld. 7. jegyzet 54. p.
9. Ld. 5. jegyzet 30-31. p.
10. Ld. 3. jegyzet 12-14. p.
11. Ld. 7. jegyzet 54. p.
12. Ld. 3. jegyzet 14. p.
13. Valerij Muszator. Szovjet politikai beavatkozás és katonai intervenció Magyarországon 1956-ban. in: Múltunk 1991/4. 159-170. p.
14. Ld. 3. jegyzet 25. p.
15. Ld. 3. jegyzet 27. p.
16. Az 1956-os magyar forradalom. Szerk.: Litván György. Bp., é. n. 50. p.
17. Ld. 3. jegyzet 26. p.
18. Ld. 3. jegyzet 42. p.
19. Sortűzek – 1956. Szerk.: Kahler Frigyes. Lakitelek, 1993. 10., 14. p.
20. Ld. 7. jegyzet 47. p.
21. Ld. 3. jegyzet 46. p.
22. Ld. 19. jegyzet 13. p.
23. Ld. 7. jegyzet 50-51. p.
24. Ld. 7. jegyzet 50-51. p.
25. Ld. 19. jegyzet 10. p.
26. Ld. 7. jegyzet 50-51. p.
27. Ld. 5. jegyzet 131. p.
28. Ld. 5. jegyzet 132. p.
29. Ld. a 13. jegyzetet.
30. Ld. 7. jegyzet 54-55. p.
31. Ld. 5. jegyzet 147. p.
32. Ld. 5. jegyzet 154. p.
33. Ld. 5. jegyzet 163. p.
34. Ld. 5. jegyzet 165. p.
35. Ld. 5. jegyzet 171. p.
36. Ld. 5. jegyzet 184. p.
37. Ld. 5. jegyzet 198. p.
38. Ld. 5. jegyzet 217 p.
39. Ld. 5. jegyzet 169. p.
40. Ld. 3. jegyzet 87. p.
41. Ld. a 13. jegyzetet.
42. Ld. 7. jegyzet 65-67. p.
43. Romsics Ignác *Forradalom és szabadságharc* című előadása, Kalocsa, Viski Károly Múzeum, 1992. szeptember 30.
44. Ld. a 13. jegyzetet.
45. Ld. 5. jegyzet 240. p.
46. Ld. 5. jegyzet 263. p.
47. Ld. a 3. jegyzetet 91. p.
48. Magyar Honvéd 1956. október 31. 4. p.
49. Ld. a 3. jegyzetet 92. p.
50. Ld. 7. jegyzet 54-55 p.
51. Magyar Nemzet 1956. november 1. 3. p.
52. Ld. a 13. jegyzetet.
53. Ld. 5. jegyzet 285. p.
54. Ld. a 3. jegyzetet 93. p.
55. Magyar Honvéd, 1956. november 2. 2. p.
56. Ld. 5. jegyzet 357. p., 376. p.
57. Ld. a 13. jegyzetet.
58. Ld. 13. jegyzet, 5. jegyzet 386. p.
59. Ld. 5. jegyzet 406. p.
60. Magyar Honvéd 1956. november 3. 2. p.
61. Ld. 5. jegyzet 386.
62. Magyar Honvéd 1956. november 3. 1. p.
63. Magyar Nemzet 1956. november 3. 1. p.
64. Ld. 5. jegyzet 409-410. p.
65. Ld. 5. jegyzet 423. p.
66. Ld. 5. jegyzet 440-441. p.
67. Ld. 5. jegyzet 459. p.
68. Magyar Ifjúság 1956. november 4. 1. p.
69. Magyar Nemzet, 1956. november 4. 3. p.
70. Ld. 5. jegyzet 474. p.
71. Ld. 5. jegyzet 483. p.
72. Ld. 5. jegyzet 484. p.
73. Idézet Benjámin László *Elesettek* című verséből, ld. 5. jegyzet 187. p.
74. Ld. 5. jegyzet 485., 487., 489. p.

75. Ld. 5. jegyzet 490-492. p.
76. Ld. a 13. jegyzetet.
77. Ld. 7. jegyzet 93., 95. p.
78. Ld. a 3. jegyzetet 112-117. p.
79. Ld. 5. jegyzet 496. p.
80. Ld. 7. jegyzet 96-97. p.
81. Ld. 5. jegyzet 500 p.
82. Ld. 7. jegyzet 99. p.
83. Ld. 5. jegyzet 504. p.
84. Ld. a 3. jegyzetet 117. p.
85. Ld. 5. jegyzet 187. p.
86. Ld. 5. jegyzet 505. p.
87. Ld. 7. jegyzet 101. p.
88. Ld. 5. jegyzet 506. p.
89. Ld. 7. jegyzet 102. p.
90. Ungár Tamás: A „láthatatlanok” világá mentek. In: Népszabadság-Hétvége, 1992. november 21. 36. p.
91. Részlet Tamási Lajos *Piros a vér a pesti in* című verséből.
92. Ld. 13. jegyzetet.
93. Ld. a 3. jegyzetet 118. p.
94. Ld. 19. jegyzet 23-25. p.
95. Ld. 19. jegyzet 39. p.
96. Ld. 13. jegyzetet.

Koteczki István

A „móvári” sortűz

„1956. október 26-án, a kora délelőtti órákban, az akadémisták által szervezett tüntetés hatalmas seregű Mosonmagyaróváron. Izzó hangulatban, antidemokratikus jelszavakat kiabálva vonultak fel a határőrlaktanyához. A laktanya három tiszte kiment a tömeg elé, hogy lecsillapítsák a felizgatott embereket... A felingerelt tömeg közül provokátorok a határőrökre lőttek, és ennek következményeként eldőrdült egy sortűz, amelynek sok halálos áldozata és sebesültje lett.”

Így fogalmaz *As ellenforradalom támadása Győr megyében* című cikk írója a mosonmagyaróvári sortűzről, az 1956-os magyar szabadságharc legsúlyosabb vidéki vérengzéséről, amelyben több mint száz ember meghalt, s legalább ugyanennyien megsebesültek.¹ Ezt követően három határőrtiszter elfogtak. *Stefkó József* és *Gyenes György*öt a tömeg meglincselte, *Vági József* kiugrott a kórház ablakán. A forradalom bukása után a tisztek halála miatt iszonyú megtorlás kezdődött, de a lakosság lemezárólásáról sokáig mélyen hallgattak.

Ezek a sorok adják a mosonmagyaróvári események magvát. Pontosabb megismeréséhez azonban szükséges a történetek alapos áttekintése.

A budapesti forradalom híre hamar elerjedt az országban, a többi város is gyorsan reagált. Mosonmagyaróváron az akadémisták október 25-én néma tüntetést szerveznek. 26-án reggel 9-kor a tanítások félbeszakadnak, és az iskolások kivonulnak a tanácsház elé. Beszéd hangzik el, hogy vegyék le a vörös csillagot és megalakul a Nemzeti Tanács. A tömeg ezután a tímőldgyárhoz megy. A gyár három műszakos, nem állhat le, ezért, hogy a vállalat kárpótolja sztrájkjától való elmaradását, akiket nélkülözni tud, kiengedi a tüntetőkhöz. Elindulnak a tímőldgyáriak, s az akkori rendőrségi épületnél találkoznak a kifelé vonuló tüntetőkkal. A rendőrség átmáll, semmilyen atrocitásra nem került sor. Ők már leszedték a vörös csillagot. A tömeg ezután elindul a laktanya felé, ahol három egymás mögött álló tisztt, hátrébb további tisztek, az út két oldalán géppuskák beásva, az ablakokban fegyveres katonák. Többet felismerik *Dudás Istvánt*, a laktanya parancsnokát. Elhangzanak az azóta már sokszor halott és emle-